

Erkki Kokko

Me, sotalapset

Neljän
veljeksen
tarina

Minerva

Me sotalapset

Erkki Kokko

Me, sotalapset

Neljän veljeksien tarina

© Erkki Kokko ja Minerva Kustannus, 2022

Minerva Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
www.minervakustannus.fi

Kansi Sirkka-Liisa Niiranen, kannen pikkukuvat Erkki Kokon
kotialbumi, kartta Fredriksonin karttakokoelma / Jyväskylän
yliopiston kirjasto, kuva Sirkka-Liisa Niiranen

Kuvaliitteen kuvat Erkki Kokon kotialbumi

Taitto Kalevi Nurmela

ISBN 978-952-375-088-3

Painettu EU:ssa

Sisällys

Sodan alla ja sotaa paossa	7
Talvisodan pitkä varjo.....	7
Perhe evakossa	10
Isä Syvärille.....	15
Kotiinpaluun riemua	20
Arkea sodan ehdoin	23
Tuuloksen maihinnousu	26
 Kohti tuntematonta	31
Äidin vaikea päätös.....	31
Matkavalmisteluita	34
Matka alkaa	37
Ruotsiin, Ruotsiin... ..	40
 Kolme uutta kotia.....	47
Taalainmaa	47
Stora Tuna	50
Idkerberget	54
Avesta	58
 Uusi kulttuuri, uusi kieli.....	61
Koti kuin linna	61
Hetki kouluun.....	65
Kielikynnys	68
Ensimmäinen Ruotsin-joulu.....	73
 Yhteyksiä omaan perheeseen	77
Kaksi tapaamista.....	77
Kirjeitä Suomesta.....	80

Toivo, tädit ja punainen tupa.....	91
Pentti ja Palmin perhe.....	95
Elämää kaivoskylässä.....	103
Virkamiesperheen arkea.....	103
Kaivos ja karjamajat.....	109
Tunteita ja dramatiikkaa	112
Kavereita	117
Papan Erkki-pojkka-jutut	121
Ruotsin maa mansikka	125
Paluu.....	131
Suomi-ahdistus.....	131
Pimeä matka.....	136
Jälleen yhdessä	139
Uusi alku.....	143
Koulukiusattuja	143
Karu arki	147
Oman katon alle.....	150
Toivon paluu	154
Kaksi maata – kaksi kotia	157
Ensimmäiset ”valtiovierailut”	157
Sukkulointia	164
Pitkä sotalapsuus	172
Epilogi	181
Lähteitä ja kirjallisuutta	189

Sodan alla ja sotaa paossa

Talvisodan pitkä varjo

Meille talvisota tuli ennen kuin sota varsinaisesti alkoi. Oli torstai 12. päivä lokakuuta 1939. Silloin isä lähti, ja me muut jäimme kotiin. Aikuisten puheissa oli vakava sävy, sen me lapset vaistosimme.

Kotimme sijaitsi Laatokan Karjalassa, Telkinniemen kylässä, suuren Riekkalansaaren itäisellä rannalla, jossa kimmeltäviä vesiä näki lähes joka ilmansuunnalla. Talo oli harmaahirsinen pitkähäkö rakennus, yksinkertainen ja vaatimaton. Lännen puolelta mentiin eteisen kautta tilavaan tupaan. Muita huoneita oli vain yksi kamari. Siinä talossa me elimme vuodet 1938 ja 1939 hyvin onnellisina. Väite ei ole liioiteltu. Kuulen vieläkin korvisani äidin iloisen äänen, kun hän noita vuosia muistellessaan ja nauraa kihertäessään sanoi: ”Kukkaa ei usko miten onnellinen mie olin silloin!”

Me muut kyllä ymmärsimme: peräti kaksitoista vuotta oli asuttu yhteistaloudessa isän veljen ja anopin kanssa. Ahtaus oli käynyt sietämättömäksi, yli kymmenen henkeä saman katon alla. Ja kun minä sitten vuoden 1937 kesällä synnyin, se oli viimeinen pisara.

Mutta nyt, kahden onnea hehkuvan vuoden mentyä, sodan synkkä uhka leikkasi kuin miekan sivalluksella kaikki haihatukset pois. Tuo lokakuun torstai teki sen, koska juuri sinä päivänä Karjalassa useimmat reserviläiset kutsuttiin palvelukseen. Ja

vieläpä niin, että kaiken piti tapahtua salaa. Kutsu toimitettiin asianomaisille illalla tai yöllä, jotta kaikki tapahtuisi mahdollisimman vähän huomiota herättäen. Niinpä isäkin, joka kesän jälkeen oli ehtinyt jo muutaman viikon olla töissä Sortavalassa, sai kutsun työmaalleen. Ei auttanut, työt piti keskeyttää ja tulla kotiin.

Isän lähtöä edeltävä ilta tuvassa oli oudon synkkä ja hiljainen. Ei tehnyt mieli mekastaa kuten tavallisesti. Äiti oli leiponut lanttukukon ja muuta syötävää isälle evääksi reppuun. Illalla valvottiin myöhään, itku oli herkässä. Keräännyimme isän lähelle pöydän ympärille, jossa hän istui. Ahdistus purettiin virrenveisuuseen, laulaminen oli muutenkin meillä tapana. Isä luki jotain hartauskirjasta tai Raamatusta. Kaikkeaa en muista, mutta yhdestä asiasta olen varma: jokainen meistä rukoili, sen olimme oppineet. ”Auta, hyvä Jumala, ettei isälle tapahtuisi mitään. Laita enkelit varjelemaan ja tuo isä terveenä kotiin.”

Aamu valkeni tuulisena ja koleana. Työnnyimme kaikki ulos pihalle isää saattamaan. Siinä värjöttelimme isää odottelemassa, kun tämä vielä viipyi tuvan puolella viimeisiä varusteitaan pakaten. Riuttavuoren edessä olevalla lahdella kellastuneet rantakaislat heiluivat tuulen voimasta kuin valittaen idän uhkaa. Veden pinnalla näkyi siellä täällä pieniä kareita. Martti, joka oli meistä lapsista vanhin, vaikka vain kolmentoista ikäinen poikanen, sanoi hyvin muistavansa isän lähtöön liittyneen tunnelman. Se palautui hänen mieleensä, kun haastattelin häntä:

Sen lähtöpäivän minä muistan. Äiti itki isän rinnalla... siinä otettiin jäähyväisiä. Isällä oli sotilaspuku päällä. Hän lähti sinne rintamalle ennen kuin talvisota alkoi ja joutui palvelukseen rannikkopuolustusjoukoissa. Ja me sitten jäätiin miestukea vaille sinne Telkinniemelle...

Isä ei ollut mikään sotilas, vaikka sotaan joutui. Hän oli enemänkin rauhan mies, hengellisiä asioita ja musiikkia rakastava kirkkoihminen. Sortavalan seudun saaristolaismaisemissa vai-

kutti voimakkaasti renqvistiläisyys. Sen piirissä maallikot, kuten isäkin, järjestivät ajan tavan mukaan kotiseuroja, pitivät joskus niissä jopa pieniä puheita ja myös pyhäkoulua. Kirkkoneuvostonkin isäni oli valittu. Olemukseltaan hän oli aito karjalainen, ihmisten seurasta pitävä, ripeäliikkeinen ja työteliäs.

Pian isän lähdön jälkeen sotaa enteileviä uutisia alkoi levitä Karjalaankin. Sortavalassa ilmestynvä *Laatokka* piti meitä ajan tasalla, ja uutisia kuultiin myös radiosta. Saksassa Hitler uhitteli ja varustautui. Saatiin kuulla, että Saksan Hitler oli armeijoineen marssinut Puolaan ja valloittanut sen. Kaksi päivää myöhemmin Englanti ja Ranska julistivat sodan Saksalle.

Moskovasta esitettiin Suomen valtiojohdolle toivomus ”ryhtyä ajatustenvaihtoon eräistä konkreettisista poliittisluonteisista kysymyksistä”. Maamme hallitus lähetti pelättyyn itään neuvottelijoita Juho Kusti Paasikiven johdolla. Karjalassa ihmiset pysyivät suhteellisen tyyninä, mutta pinnan alla asui pelko. Sitä ei voitu välttää, että aikuisten pelot tarttuivat meihin lapsiin. Kuulimme paljon sellaista, mitä ei ollut tarkoitettu meidän kuultavaksemme. Kaikkea emme tietenkään ymmärtäneet.

Mutta isovelji Martti oli poikkeus. Hän ymmärsi jo enemmän. Hänelle tuo vakava tilanne oli syöpynyt syvälle mieleen:

*Muistan aina sen syksyn, kun siellä käytiin niitä neuvotte-
luita, ensin näitten Baltian maiden kanssa. Sitten se läheni
meitä ja tuli viimein Suomeen. Sydämessä jäyti pelko, joka
tarttui meihin lapsiinkin. Olin kolmetoistavuotias siihen
aikaan, ja minä tunsin samalla tavalla kuin vanhempa-
nikin ahdistavan pelon aavistuksen. Kuin pelottavan jät-
tiläisen vierellä olon. Siellä sitten se vakavampi väki tur-
vautui rukouksen voimaan. Pyydettiin sillä ottamaan vas-
taan mitä tuleman piti. Meillä kotona isä ja äiti kielsivät
kaikenlaisen kiihkoisänmaallisuuden. Mutta itsenäisyyden
menettämisen pelko siellä tavalla tai toisella tuntui.*

Perhe evakossa

Isän lähdöstä Valamoon oli kulunut kaksi viikkoa. Elämä jatkui ilman isää, sen täytyi jatkua. Äidin ympärillä pyörimme me nuorimmat lapset, vanhimmat menivät kouluun.

Lauantaina marraskuun 30. päivänä hirvittävä uutinen iski kaikkialle Karjalaan, meillekin: sota oli syttynyt. Heti seuraavana päivänä venäläiskoneet alkoivat vyöryä Suomen taivaalle. Ne syytivät tuhoa ja hävitystä kuudelletoista paikkakunnalle, aina Helsinkiä myöten.

Oma Riekkalansaaremmekin sai pommeja päällensä. ”Ne pommittivat Honkasaloa! Mitähän varten?” kysyttiin. Honkasalo oli kuulu kauneudestaan, mutta siellä oli 80 metriä korkea Vahtimäki. Luulivat varmaan, että siellä on jonkinlainen sotilaallinen tiedustelukeskus, joka oli tuhottava. Matkaa vuorelta kotipihallemme oli linnuntietä kuusi–seitsemän kilometriä.

Ilmahyökkäys aiheutti sen, että viranomaiset kehottivat asukkaita siirtymään mantereen puolelle. Lähtö ei ollut pakollinen, moni perhe Riekkalassa pysyi sodan aikana kotonaan. Meillä äiti katsoi paremmaksi lähteä. Rintama tuntui olevan liian lähellä, ja muutoinkin. ”Lähdettiin pois, koska tupa kovilla pakkasilla oli kylmä ja puitakin lämmitykseen vähän.”

Onneksi meillä oli paikka mihin mennä, äidin kotitalo Hepolammella Ryttyssä. Rytty sijaitsi vajaat kaksikymmentä kilometriä Sortavalasta sisämaahan päin. Siellä asui äidin Toivo-veli perheensä kanssa. Perheeseen kuuluivat äidin nuoremmat sisaret Hilma ja Onni sekä äidinäiti, Hanna-mummomme. He ottivat meidät avosylin vastaan.

Onni-eno tuli moottoriveneellä hakemaan meitä, ei kaupungin kautta vaan suoraan Kirjalahdesta Riekkalansaaren rannasta. Karja vietiin Ryttyyn maata myöten, Vorssun salmen ja kaupungin sivukatujen kautta.

Sotaa läksimme pakoon, mutta se tulikin Ryttyssä vastaan. Kaukaa kantautuva tykkien kumu tuntui kammottavalta mutta ei kovin uhkaavalta. Pahempi oli lentokoneiden jurraava ulina, josta pian saattoi pian päätellä, oliko kyse lähestyvistä vai loittonevasta koneesta. Sitä piti aina kuulostella. Idästä päin ne yleensä tulivat, jostain Aunuksen suunnalta, tiesivät muut. Ne saattoivat tavoitella Sortavalaa tai Elisenvaaran risteysasemaa, kumpikaan ei ollut meiltä kaukana. Rytystä oli Sortavalaan vaajaat kaksikymmentä kilometriä.

2.2.1940 oli Sortavalalle kohtalokas päivä. Kaupunkiin kohdistui silloin ennen näkemättömän raju ilmapommitus. Juuri kuusi vuotta täyttäneelle Veikolle tuo helmikuinen kirjas pakkaspäivä jäi mieleen painajaismaisena kokemuksena. Hän kertoo seiseensa meidän muiden kanssa Hepolammilla äidin kotitalon pihamaalla, kun lähes sata konetta viitenä eri hyökkäysaaltona oli jyrissyt kaupungin yli syytäen sinne silmitömästi pommeja. ”Se oli kauheata katseltavaa!” totesi Veikko. Yli 70 rakennusta tuhoutui ja 23 ihmistä menetti henkensä.

Sen hirvittävän päivän muistan itsekin. Seisoimme Veikon ja muiden kanssa äidin kotitalon pihalla katsellen kaupunkiin päin. Vapisimme yhtä paljon pelosta kuin kylmästä. Tummaa taivasta vasten loimottavat tulipalot loivat aavemaisen pelottavan vaikutelman. Iltapäivällä tulipaloista levinnyt savu pimensi koko seudun. Lentokoneet vainosivat uhreja matalalla lentäen, sillä ilmatorjunta oli heikkoa. Ihmiset pakenivat maaseudulle suurin joukoin.

Meihin koski hyvin kipeästi kotikirkkomme tuhoutuminen. Kirkkoon osui pommi, ja siitä syttynyt tulipalo tuhosi rakennuksen maan tasalle. Ne, jotka kaupungissa silloin olivat, näkivät kirkon ristin hirmuisessa tulenloimotuksessa luhistuvan ja sortuvan maahan. Kirkon tuhoa suri koko seurakunta, johon kaupungin lisäksi kuului myös laaja saaristoalue. Menetys oli suuri, korvaamaton.

Rauha tuli 13.3.1940, pommitukset loppuivat. Ensireaktio kaikkialla oli suuri helpotuksen tunne. Jokaisessa kodissa iloit-

tiin, kun aseet ja sodan äänet vihdoin vaikenivat. Mutta ilo loppui järkytykseen, kun saatiin tietää rauhanehdot: Venäjä oli vaatinut Karjalan itselleen.

Tieto iski todellisen pommin tavoin. Hetkessä valkeni meille ja kaikelle kansalle, mitä se merkitsi. Kaikesta olisi luovuttava: kotipaikasta, Laatokasta, Valamosta, Sortavalastakin, vaikka sitä ei ollut valloitettu. Se oli hirvittävä isku, mutta mikään ei auttanut. Karjalassa suruliputettiin.

Väestö oli viivytyksettä siirrettävä pois luovutettavilta alueilta. Joillekin tuli jopa niin kiireinen lähtö, että paistumassa olleet leivät jäivät uuniin. Kiire tuli myös naapurissa olevaan Lankisen taloon Riuttavuoren juurelle. Talonväkeen kuulunut Yrjö-poika oli silloin nuorukainen. Perhe jäi sodan ajaksi kotiin asumaan, eivät lähteneet evakkoon muiden kyläläisten tavoin. Pommeja oli pudonnut sekä heidän että meidän kotimme pelloille. Mutta rauhan tultua heidänkin oli lähdettävä. Se oli katkeraa.

Yrjö muisteli tuota paniikissa tapahtunutta lähtöä:

Evakkoon piti lähteä yhden päivän varoitusajalla. Lam-paat ja vasikat piti sitä ennen tappaa navettaan. Itkin, hakkasin ja teurastin. Kolme lehmää otimme mukaan tal-vipakkaseen Tokkarlahden jäälle. Kun oli päästy muutama kilometri kaupungin suuntaan ja jälleen maantielle, kaksi piti teurastaa hankeen. Eivät jaksaneet rinnettä ylös. Sotilaat tulivat ja ampuivat.

Odotimme isää Ryttyyn, olihan sota jo loppunut. Mutta mitään ei kuulunut, emmekä me voineet jäädä pitemmäksi aikaa äidin kotitaloon. Viranomaiset osoittivat meille uudeksi sijoituskohteeksi Kalajoen Pohjanmaalta. Se tuntui meistä pelottavan oudolta: ”Niinkö kauaksi?” Mutta kotiväkemme ei ollut tottunut vastustamaan annettuja määräyksiä. Nöyrästi lähdettiin, viranomaisia totellen ja Jumalaan turvaten.

Pakkasimme vähät evakkotavaramme, kiipesimme heinäkuorman päälle, ja joku talosta lähti viemään meitä Rytyn

asemalle. Eron hetkellä Hilma-täti sanoi meille: ”Katsokaa nyt tarkasti kotiamme. Voi olla, että näette sen viimeisen kerran.” Niin lähdimme matkaan, äiti, Martti, Martta, Marjatta, Hilja, Veikko, Aulis, Pentti ja minä sekä Maria-mummo, Jaakko-setä ja Iida-täti. Yhteensä meitä oli kaksitoista.

Jätimme Karjalan haikein ja pelonsekaisin tuntein. Itkimme. Tuntui turvalliselta, että vaikka isä oli poissa, Maria-mummo eli isänäiti oli mukana. Hän oli ollut perheemme tärkeä tukihenkilö jo ennen syntymääni. Vuonna 1928 hän oli jäänyt leskeksi, kun hänen miehensä vene kirkkomatkalla Sortavalasta Tulolansaarelle oli kaatunut myrskyssä. Isoisäni Jaakko Kokko oli ollut yksin ja joutunut hyisen veden varaan tunniksi, kunnes pelastajat olivat tulleet. Mies oli kuitenkin vilustunut onnettomuudessa niin pahasti, että hän kuoli kahden viikon kuluessa. Siitä avautui mummon elämäntehtävä: sydän paloi meille, poikansa lapsille. Mummo rakasti meitä, opetti rukoilemaan ja turvautumaan Jumalaan. Nyt lähdimme tuntemattomalle evakokotaipaleelle hänen kanssaan, ja meistä tuntui kuin suojeluskeli olisi ollut matkassa.

Rytyn asemalla junaa piti odottaa loputtoman kauan. Vihoviimein se tuli. Pakkauduimme vaunuihin, joissa oli ahdasta ja rauhatonta. Vaunut olivat täynnä rintamalta palaavia sotilaita, joista monet olivat juovuksissa. Muutamat sotilaista lohduttelivat meitä: ”Ei Karjala ole mennyttä, se on annettu lainaksi vähäksi aikaa. Se otetaan vielä takaisin.” Äidille matka oli yhtä tuskaa tupakansavussa ja humalaisten äänekästä menoa kuunnellessa. Raskainta olivat yönseudut, kun ei ollut kunnolla nukkumatilaa. Pentti, pienin lapsista, oli puolentoista vuoden ikäinen, ja minä vuotta vanhempi. Veikko muisti nukkuneensa joko lattialla tai verkkopohjaisella matkatavarahyllyllä.

Uuvuttava matka ei tuntunut loppuvan. Päivien päästä tuliin Sieviin, joka oli jonkinlainen välietappi. Siellä viivytettiin joi-takin päiviä kansakoululle majoitettuina. Koululla oli lämmintä ja riittävästi tilaa, mikä tuntui taivaalliselta rasittavan matkan jälkeen. Veikkoa väsytti, hän pani lakkinsa tyynyksi, äidin teke-

män pompan peitoksi ja nukahti hetkessä. Koulun naisopettajalle tulivat kyynleet silmiin, kun hän näki pienen evakkopojan nukkumassa siinä uunin kupeessa lattialla.

Eräänä päivänä Sievissä äidiltä tultiin kysymään, antaisiko hän vihkisormuksensa valtakunnalliseen keräykseen, jonka tuotoilla ostetaan Suomen armeijalle lentokoneita. Äidin sisällä kuohahti. ”Mitä työ pyyvvätte? Mie olen antanut kotini ryssälle ja mieheni Suomen armeijalle. Eikös se riitä?”

Lopulta pääsimme päämääräämme Kalajoelle. Jaakko-setä ja Iida-täti jäivät Sieviin, mutta mummo tuli mukaanamme. Äidin huoli oli suunnaton. Mistä löytyisi tilaa näin suurelle sakille? Hän oli ehtinyt saada osakseen jo tylyäkin kohtelua. Evakot tulivat häiritsemään ihmisten rauhaisaa arkea, ja joskus heiltä kysyttiin: ”Miksi lähditte pois sieltä Karjalasta?” Koskaan ei tiennyt, mitä tulisi vastaan.

Kalajoella viranomaiset majoittivat meidät Pitkäsen kylässä isoon taloon, perheeseen, joka ymmärsi kohtalomme kovuuden. Meidät otettiin ystävällisesti vastaan. Tukeva, hyväntahtoisesti myhäilevä isäntä ja maanviljelijä Väinö Liias sanoi äidille: ”Niin kauan kuin meillä on leipää, sitä on teilläkin.” Hänellä oli lämmin sydän.

Isä Syvärille

Valamossa isällä oli suhteellisen rauhalliset olot huolimatta siitä, että oli sota. Hän oli varusmiespalvelun aikana saanut koulutuksen ”ilmavartiointiin”, ja sen mukaisen tehtävän hän oli saanut Valamossa. Maataisteluita saarella ei käyty. Vihollisen lentotoiminta oli sen sijaan ollut vilkasta heti sodan alusta lähtien. Varsinaisia pommituksia oli harvemmin. Ilmavalvontaa isä suoritti kiipeämällä Valamon pääkirkon isoon torniin, josta hän hyvällä säällä saattoi nähdä aina Sortavalaan asti.

Rajuimman pommituksen kohteeksi Valamo joutui 4. päivänä helmikuuta. Kaksi päivää oli kulunut Sortavalan tuhoisasta suurpommituksesta. Nyt höykytettiin Valamoa, vaikka munkit olivat isälle vakuutelleet: ”Ei veli pommita, ei veli pommita...” Keskellä päivää 76 konetta jyrisi kolmena laivueena luostarin alueelle, ja tuntia myöhemmin tuli yhdeksän konetta lisää. Vahingot vaikuttivat aluksi suurilta. Erinäisiä rakennuksia ja kirkon kattorakenteita tuhoutui. Myös luostarihotellin pohjoissiipi syttyi palamaan. Hyökkäyksen rajuuteen nähden vahingot jäivät kuitenkin pieniksi. Luostarin toiminta piti siitä huolimatta lopettaa, ja rakennusten vielä palaessa suurin osa luostarin munkkiveljistä evakuoitiin kuorma-autojen lavoilla jäätä myöten turvaan.

Isä lähti joukko-osastonsa kanssa Valamosta samana päivänä kuin munkit. Maaliskuisena iltana pakkasen kiristyessä ja auringon kullatessa Valamon kirkon viimeiset suomalaiset sotilaat ajoivat jäätietä mantereelle. Vajaat kaksi kuukautta myöhemmin, 4. toukokuuta 1940, isä kotiutettiin. Se oli meille suuri ilon päivä. Lapsenakin tiesimme hyvin, että sodassa voi haavoittua, jopa kuolla. Mutta isän saimme takaisin terveenä ja elävänä. Se toi ilon ja auringon koko evakkokodille. Nyt olimme jälleen kaikki koolla.

Yhdessäolon iloa ei kauaa kestänyt, sillä isän oli lähdettävä töihin. Olimme muiden armoilla, eikä sellainen ollut sopivaa. Isä etsi ja saikin töitä eri puolilta maata, aina Kuopiota ja Joensuuta myöten. Muurareita ja muita rakennusmiehiä tarvittiin sodan tuhoja korjaamaan, ja isä tienasi hyvin. Hän piti siitä jonkinlaista kirjanpitoa, jonka mukaan hän sai yhdenkin kerran käteensä 5 378,50 markkaa, mikä oli kahden ja puolen kuukauden ansio. Puolen vuoden kuluttua saimme oman asunnon Holman perältä. Siellä oli saha tuhoutunut tulipalossa ja työnjohtajan asunto oli jäänyt tyhjäksi. Muutimme sinne.

Kalajoen evakkoa, jota vanhempani kutsuivat ”väliajaksi”, kesti kaksi vuotta. Koko ajan kärsivällisesti odotimme, että pääsisimme palaamaan kotiin. Elimme toivossa, ja ”toivo” meille syntyiikin, kun perheemme yhdeksäs lapsi näki päivänvalon. Poikalapsi syntyi juhannuksena 25.6.1941 kotimme kamarissa kättilön avustamana ja sai kasteessa nimekseen Toivo Antero. Nimi aivan selvästi heijasti vanhempieni toivoa päästä takaisin Karjalaan. Se oli meidän kaikkien yhteinen unelmamme, ja se toteutuikin ennen pitkää. Mutta sitä ennen tapahtui myös muuta.

Samana päivänä, kun Toivo syntyi, alkoi jatkosota. Sodan syttymispäivänä isä ei enää ollut Kalajoella eikä nähnyt syntyvää poikaansa. Hän oli toistamiseen matkalla sotaan. Isä oli ottanut mukaansa Antti-veljeltään saamansa pienen mustakantisen muistikirjan, johon hän kosmuskynällä teki suppeita merkintöjään sotaretkensä aikana, vaikka se itse asiassa oli kiellettyä. Löysimme kirjasen vuosikymmeniä myöhemmin hänen jäämistöstään. Sen perusteella tiedämme jotain hänen vaiheistaan rintamalla. Itse hän ei niistä meille paljoa puhunut.

Muistiinpanojensa mukaan isän jatkosota alkoi 20.6.1941. Kahden viikon kuluttua hän marssi pataljoonansa kanssa ”kohti rajaa ja omia kotiseutuja”. Mieliala oli korkealla, toivo Karjalan palautuksesta paloi mielessä. Marssi kuitenkin jatkui yhä syvemmälle itään. Vastarinta oli vähäistä.

Koskettava selviytymistarina Suomen kohtalonvuosilta

Karjalaisperheen liikuttava tarina alkaa sota-ajan koke-
muksista rajan pinnassa. Sodan läheisyydestä huolimatta
koko Laatokan Karjalasta lähetettiin Ruotsiin vuodesta 1941
kesäkuuhun 1944 vain 165 lasta. Tilanne muuttui dramaattisesti
Neuvostoliiton suurhyökkäyksen myötä kesäkuussa 1944:
*Äiti ajatteli tulevaa tilannetta ja sitä, että evakkoon tästä taas
lähdetään. Miten siitä selvittäisiin? Hän muisteli talvisodan
evakkomatkaa ja sen ylivoimaisia rasituksia. Nyt tilanne oli vä-
hintäänkin yhtä vaikea... Jossain hänessä alkoi kypsyä päätös.*

Erkki Kokosta ja hänen kolmesta veljestään tuli sotälapsia.
Kielitaidottomat pojat laivattiin tuhansien kohtalotovereidensa
tapaan Ruotsiin, jossa he hajaantuivat kolmeen eri perheeseen.
Elämä ei aluksi ollut helppoa, vaikka pojat saivat hyvät kodit ja
rakastavat sijaisvanhemmat.

Kullakin veljeksistä on oma selviytymistarinansa kerrottavanaan,
mutta paluu Suomeen oli kaikille yhtä vaikeaa.

*TM Erkki Kokko toiminut pitkään aktiivisesti Helsingin
seudun sotälapsi ry -yhdistyksessä ja Evakkolapset ry:ssä.
Siviiliammatiltaan hän on pappi, ja hän on toiminut muun muassa
kirkkoherrana sekä siirtolais- , turisti- ja sielunhoitotyössä.*

Kansi Sirkka-Liisa Niiranen

99.139

www.minervakustannus.fi

ISBN 978-952-375-088-3

9 789523 750883

minerva